

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет (навчально-науковий інститут) Навчально-наукового інституту
екології, зеленої енергетики та сталого розвитку

Кафедра екологічного моніторингу та заповідної справи

До захисту допущено

*Кафедрою екологічного моніторингу та заповідної справи
протокол № _____ від _____*

завідувач кафедри _____ Надія МАКСИМЕНКО
(підпис) (ім'я, прізвище)

« _____ » _____ 2025 р.

Кваліфікаційна робота
здобувача _____ Карина КОНОНОВА другого (магістерського) рівня вищої
освіти
(першого (бакалаврського) / другого (магістерського))

Оцінка ефективності управління природоохоронними територіями Фінляндії
(назва роботи)

Спеціальність (спеціалізація) 101 Екологія
(код та найменування спеціальності; спеціалізації спеціальності - за наявності)
Освітня програма _____ Заповідна справи _____
(назва освітньої програми)

Виконавець _____ Карина КОНОНОВА
(підпис) (ім'я, прізвище)

Науковий керівник _____ Надія МАКСИМЕНКО
(підпис) (ім'я, прізвище)

Харків – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

Навчально-науковий інститут екології, зеленої енергетики та сталого розвитку

Кафедра екологічного моніторингу та заповідної справи

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) магістр

Спеціальність 101Екологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____/проф.Надія МАКСИМЕНКО
підпис ім'я та прізвище

“__” __ 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЕКТ)

Карині Кононовій

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи Оцінка ефективності управління природоохоронними територіями Фінляндії

керівник роботи Надія Максименко, доктор географічних наук, професор
(ім'я, прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від “25” листопада 2025 року № 3401-5/4197

2. Строк подання студентом роботи 27. 11. 2025 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити

1. Опрацювати літературу щодо розвитку природно-заповідного фонду Фінляндії.
2. Визначити кількісні зміни природно-заповідного фонду Фінляндії.
3. Розрахувати індекс інсуляризованості природно-заповідного фонду Фінляндії.
4. Розробити рекомендації щодо вдосконалення управлінням природоохоронними територіями Фінляндії.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Опрацювання літератури щодо розвитку природно-заповідного фонду Фінляндії.
2	Оцінити кількість та площу природно-заповідного фонду Фінляндії.
3	Розрахунок індексу інсуляризованості природно-заповідного фонду Фінляндії.
4	Розроблення рекомендацій щодо вдосконалення управління природоохоронними територіями Фінляндії.
5	Висновки після опрацювання дослідження.

5. Дата видачі завдання 04.11.2025 р.

Студент

підпис

_____ ім'я і прізвище

Карина КОНОНОВА

Керівник роботи

_____ підпис

Надія МАКСИМЕНКО

посада, ім'я і прізвище

АНОТАЦІЯ

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННИМИ ТЕРИТОРІЯМИ ФІНЛЯНДІЇ

Карина КОНОНОВА

Кваліфікаційна робота «Оцінка ефективності управління природоохоронними територіями Фінляндії» містить 31 сторінки, 4 розділи, 2 таблиці, 3 рисунки, 1 формулу, 14 використаних джерел.

Мета роботи: оцінити ефективність управління природоохоронними територіями Фінляндії.

Актуальність теми: зумовлена необхідністю глибокого аналізу підходів, моделей і практик управління природоохоронними територіями, які дозволили Фінляндії сформувати ефективну систему регулювання та моніторингу природних комплексів.

Завдання дослідження передбачили визначити кількісні зміни природоохоронного фонду Фінляндії, розрахувати індекс інсуляризованості природно-заповідного фонду Фінляндії, розробити рекомендації щодо ефективності управління природоохоронними територіями Фінляндії.

Методи. Синтез та аналіз літературних та інтернет джерел, опис, узагальнення, порівняння.

Результати. Встановлено, що площа природно-заповідного фонду Фінляндії складає 46096 км², кількість об'єктів 4746. Рекреаційний потенціал для всієї Фінляндії складає приблизно 23 млн осіб. Рекреаційна ємність найбільшого парку Фінляндії складає для всієї території парку – 7100 осіб на 5 га; для зони регульованої рекреації – 2100 осіб на 1 га; для зони стаціонарної рекреації – 1400 осіб на 1 га. Розроблено рекомендації щодо вдосконалення природно-заповідного фонду.

ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД, ФІНЛЯНДІЯ, ІНДЕКС
ІНСУЛЯРИЗОВАННОСТІ, ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ

ABSTRACT

ASSESSMENT OF THE EFFICIENCY OF MANAGEMENT OF NATURE PROTECTED AREAS IN FINLAND

Karyna KONONOVA

The qualification work "Assessment of the effectiveness of management of protected areas in Finland" contains 31 pages, 4 sections, 2 tables, 3 figures, 1 formula, 14 sources used.

Purpose of the work: to assess the effectiveness of management of protected areas in Finland.

Relevance of the topic: due to the need for an in-depth analysis of approaches, models and practices of management of protected areas, which allowed Finland to form an effective system of regulation and monitoring of natural complexes.

The objectives of the study were to determine the quantitative changes in the nature conservation fund of Finland, calculate the insularity index of the nature reserve fund of Finland, and develop recommendations on the effectiveness of management of protected areas in Finland.

Methods. Synthesis and analysis of literary and Internet sources, description, generalization, comparison.

Results. It was established that the area of the nature reserve fund of Finland is 46096 km², the number of objects is 4746. The recreational potential for the whole of Finland is approximately 23 million people. The recreational capacity of the largest park in Finland is for the entire territory of the park - 7100 people per 5 hectares; for the regulated recreation area - 2100 people per 1 hectare; for the stationary recreation area - 1400 people per 1 hectare. Recommendations have been developed for improving the nature reserve fund.

NATURE PROTECTION FUND, FINLAND, ISOLATION INDEX,
MANAGEMENT EFFICIENCY

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ФІНЛЯНДІЇ.....	9
1.1. Історія формування ПЗФ Фінляндії.....	9
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ФІНЛЯНДІЇ.....	13
2.1. Ділянка мережі Natura 2000.....	13
2.2. Основні категорії природоохоронних об'єктів Фінляндії.....	14
2.2.1. Національні парки.....	14
2.2.2. Природні заповідники.....	15
2.2.3. Заповідники дикої природи.....	16
2.3. Кількість та розмір природоохоронних територій.....	17
РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА ЗАПОВІДНОСТІ ТА РЕКРЕАЦІЇ ФІНЛЯНДІЇ ТА УКРАЇНИ.....	19
3.1. Загальний огляд системи ПЗФ Фінляндії та України.....	19
3.1.1. Система охорони природи Фінляндії.....	19
3.1.2. Система охорони природи України.....	19
РОЗДІЛ 4. УПРАВЛІННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ.....	22
4.1. Принципи управління заповідними територіями Фінляндії.....	22
4.2. Оцінка ефективності управління природоохоронними територіями Фінляндії.....	23
4.3. Оцінка рекреаційної ємності об'єктів ПЗФ.....	24
4.4. Рекомендації по вдосконаленню заповідного фонду.....	25
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	29

ВСТУП

Актуальність дослідження: зумовлена необхідністю глибокого аналізу підходів, моделей і практик управління природоохоронними територіями, які дозволили Фінляндії сформувати ефективну систему регулювання та моніторингу природних комплексів. Система національних парків Фінляндії та інших категорій охоронюваних територій вирізняється високим рівнем організації, інтеграцією з громадськими та науковими інституціями, широким використанням цифрових технологій та участі місцевих громад. Вивчення цього досвіду є важливим для вдосконалення підходів до управління природоохоронними територіями в інших країнах, зокрема в Україні, де існує потреба у модернізації екологічної політики та підвищенні ефективності природоохоронних заходів.

Мета роботи: оцінити ефективність управління природоохоронними територіями Фінляндії.

Об'єкт дослідження: природно-заповідний фонд Фінляндії.

Предмет дослідження: кількісні показники природно-заповідного фонду Фінляндії.

Методи дослідження: синтез та аналіз літературних та інтернет джерел, опис, узагальнення, порівняння.

Завдання дослідження:

1. Опрацювати літературу щодо розвитку природно-заповідного фонду Фінляндії.
2. Визначити кількісні зміни природно-заповідного фонду Фінляндії.
3. Розрахувати індекс інсуляризованості природно-заповідного фонду Фінляндії.
4. Розробити рекомендації щодо вдосконалення управління природоохоронними територіями Фінляндії.

Основна гіпотеза: полягає в тому, що висока ефективність управління природоохоронними територіями у Фінляндії забезпечується комплексною

взаємодією інституційної структури, науково обґрунтованого планування, сталих механізмів фінансування, широкого залучення громадськості та використання сучасних технологій моніторингу. Передбачається, що адаптація окремих елементів цієї моделі може сприяти підвищенню результативності управління природоохоронними територіями в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів: полягає в комплексному аналізі ефективності фінської системи управління природоохоронними територіями з використанням критеріїв, що враховують як екологічні, так і соціально-економічні показники; к розробленні авторської моделі оцінки ефективності управління з можливістю її адаптації до умов України; а також у формулюванні рекомендацій щодо інтеграції фінських управлінських практик у національну природоохоронну політику.

Практичне значення одержаних результатів. Полягає у можливості застосування сформульованих висновків і рекомендацій державними органами, природоохоронними установами, місцевими громадами та іншими зацікавленими сторонами для вдосконалення управління природоохоронними територіями в Україні. Запропоновані підходи можуть бути корисними при розробленні стратегій розвитку природно-заповідного фонду, оптимізації системи моніторингу, плануванні природоохоронних заходів та впровадженні сучасних технологій управління.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ФІНЛЯНДІЇ

1.1 Історія формування ПЗФ Фінляндії

Природоохоронна діяльність у Фінляндії має глибоке історичне коріння. Одним із найдавніших прикладів організованого захисту природних комплексів є природний заповідник Пункахар'ю Ескер, який вважається однією з найстаріших охоронюваних територій у світі. Цей мальовничий хребет, розташований між двома великими озерами на південному сході країни, отримав статус заповідника Коронного парку ще у 1843 році. Управління цією територією змінювалося з часом: до 1920-х років за неї відповідало Управління лісового господарства (створене у 1859 році), пізніше – Фінський науково-дослідний інститут лісу, а з 2008 року функції управління знову перейшли до тієї ж лісової установи.

Історичні передумови охорони природи в Фінляндії пов'язані з тривалим перебуванням країни у складі інших держав. У період Середньовіччя і до 1809 року Фінляндія входила до Швеції. Саме там ще у 1666 році з'явилися перші урядові директиви щодо збереження цінних об'єктів — доісторичних місць й інших культурних пам'яток.

З 1809 по 1917 рік Фінляндія існувала як автономна частина Російської імперії, маючи власні органи влади та законодавчу систему. Хоча спеціального природоохоронного законодавства у той час ще не було, губернатори регіонів мали можливість ухвалювати рішення щодо збереження окремих територій, наприклад, шляхом обмеження ведення лісового господарства.

У першій половині XIX століття такі природні об'єкти, як хребет Пункахар'ю та пороги Іматранкоскі, почали набувати популярності серед мандрівників і стали важливими туристичними локаціями. До кінця століття ці місця вже визнавалися національними ландшафтами, які активно зображували художники. Коли митці відкрили для себе унікальні краєвиди гір

Колі в Північній Карелії, ця територія швидко перетворилася на символ фінської природної спадщини. У 1907 році уряд викупив вершини пагорбів Колі, аби забезпечити їхнє збереження.

Подібно до Швеції, у Фінляндії зростання інтересу до системного захисту природи припадає на 1880-ті роки. Значний внесок у формування природоохоронної ідеї зробив відомий дослідник А. Е. Норденшельд, який виступив ініціатором створення перших природних заповідників.

У наступні роки фінська природоохоронна система поступово розвивалася. Так, у 1912 році Мещахаллітус оголосив під охорону ділянку лісу площею 10 км² у Пюхя-Хяккі (Центральна Фінляндія), яка пізніше, у 1956 році, отримала статус національного парку. У 1914 році за ініціативою тієї ж установи губернатор Лапландії ухвалив рішення про захист території, яка сьогодні відома як суворий природний заповідник Малла — перша спеціально регламентована заповідна зона в країні.

Після здобуття незалежності у 1917 році Фінляндія змогла сформувати власну законодавчу базу в сфері охорони природи. У 1923 році був прийнятий Закон про охорону природи, який визначив основні принципи захисту видів, регулювання полювання й рибальства, збереження природних пам'яток та заснування охоронюваних територій. Проте для створення перших національних парків та інших об'єктів природно-заповідного фонду знадобилося ще близько п'ятнадцяти років.[1]

Рис 1.1- Зміна площі ПЗФ у Фінляндії з 1938 по 2017 р.

Зміну кількості природно-заповідного фонду Фінляндії можна умовно позначити, як поступово зростаючу діаграму, кожного року додається один або два об'єкта ПЗФ.

Рис 1.1- Зміна площі ПЗФ у Фінляндії з 1938 по 2017 р.

Зміну площі природно-заповідного фонду Фінляндії можна умовно поділити на чотири періоди, а саме:

- перший з 1938 по 1981 роки невеликий зріст площі та утримання на майже на однаковому рівні.
- другий з 1982 по 1983 роки різке збільшення площі.
- третій з 1983 по 2003 роки збереження майже однакового рівня площі.
- четвертий з 2005 по 2017 роки різке збільшення площі.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ФІНЛЯНДІЇ

2.1. Ділянка мережі Natura 2000

Європейський Союз послідовно працює над тим, щоб зупинити процес втрати біорізноманіття на території своїх держав-членів. Одним із ключових інструментів реалізації цієї мети є мережа Natura 2000. У Фінляндії вона охоплює приблизно п'ять мільйонів гектарів і значною мірою спирається на вже існуючі природоохоронні території.

Разом із тим, ця мережа спрямована не лише на збереження тих об'єктів, які вже мають охоронний статус, але й на захист природних елементів, що раніше не були належним чином збережені. До таких належать, зокрема, підводні рослинні угруповання в акваторії архіпелагу та вздовж узбережжя Фінляндії, озерні екосистеми, великі річкові системи, малі водойми, скельні утворення, а також цінні культурні ландшафти.

Переважна частина територій, включених до мережі Natura 2000, перебуває під управлінням Служби парків і дикої природи Фінляндії, у межах якої вони функціонують як елементи загальнонаціональної системи природних заповідників.

Правові засади створення та функціонування Natura 2000 визначаються двома основними документами ЄС — Директивою про середовища існування та Директивою про птахів. Перша покладає на країни-члени обов'язок забезпечити охорону достатньої кількості типів природних середовищ існування, що вважаються важливими на рівні Європейського Союзу. Друга, своєю чергою, вимагає збереження необхідних місць для гніздування та міграційного відпочинку птахів, які мають особливе значення для європейської орнітофауни [2].

2.2. Основні категорії природоохоронних об'єктів Фінляндії

2.2.1. Національні парки

Національні парки Фінляндії являють собою великі охоронювані природні території площею понад 1000 гектарів, які водночас мають статус природних пам'яток і є відкритими для відвідування. Їхнє основне призначення полягає у збереженні різноманіття фінської природи та підтриманні характерних для країни природних ландшафтів.

Природні комплекси й ландшафтні особливості національних парків відображають типові риси природи Фінляндії, однак їхня цінність виходить далеко за межі національного рівня — багато з них мають міжнародне значення. На території парків можна зустріти як знакові національні ландшафти, так і об'єкти культурної спадщини, що підкреслюють їх унікальність.

Станом на сьогодні у Фінляндії налічується 41 національний парк. Усі вони перебувають під управлінням Служби парків та дикої природи Фінляндії (Metsähallitus, Parks & Wildlife Finland), яка відповідає за їх охорону, розвиток і організацію використання.

Наймолодшим серед них є Національний парк Салла, заснований 1 січня 2022 року. Він розташований у східній частині Лапландії та займає територію понад 9 900 гектарів.

Створення національних парків у Фінляндії відбувається на законодавчому рівні, і такі території формуються виключно на землях, що належать державі. Водночас парки слугують важливими зонами для організованого відпочинку на природі. Чітко визначені правила та обмеження покликані забезпечити, щоб рекреаційна діяльність не завдавала шкоди природним цінностям.

Для відвідувачів у національних парках облаштовано марковані туристичні маршрути, природні стежки, місця для розведення багаття. Також

передбачені спеціальні зони для ночівлі — кемпінги, укриття та туристичні хатини. Місцеві підприємці доповнюють інфраструктуру, пропонуючи супутні послуги, зокрема гідів, проживання та оренду туристичного спорядження [3].

2.2.2. Природні заповідники

Природні заповідники Фінляндії формуються з урахуванням різних природних особливостей та завдань охорони довкілля. Національні парки представляють собою великі території площею понад 1000 гектарів, які покликані демонструвати характерні риси фінської природи. Поряд із ними існують інші категорії природних заповідників, створених для збереження конкретних типів природних комплексів — наприклад, унікальних болотних масивів чи лісів із багатим трав'яним покривом. Частина таких територій зберігається у повністю природному стані, тоді як на інших здійснюється певний догляд або регульоване управління.

Більшість сучасних охоронюваних територій, які створюються відповідно до Закону про охорону природи, класифікуються як інші державні природні заповідники. Нині під управлінням Метсяхаллітус перебуває близько 3000 ділянок, що вже визначені для подальшого природоохоронного статусу, але ще очікують на остаточне юридичне оформлення.

Усі природоохоронні території, розташовані на державних землях, перебувають під управлінням Служби парків та дикої природи Фінляндії, яка відповідає за їхнє збереження, моніторинг і регулювання використання.

Приватні природоохоронні території

Створення охоронних територій у Фінляндії можливе також на землях, що належать муніципалітетам, недержавним організаціям або приватним власникам. Для цього землевласник подає відповідну заяву до Адміністрації охорони довкілля Фінляндії. Категорія приватних заповідних територій є надзвичайно різноманітною: вона охоплює як суворі орнітологічні

заповідники, так і історично цінні паркові ландшафти. У деяких випадках такі території межують із державними охоронними ділянками та можуть користуватися їхньою інфраструктурою та сервісами.

Переважна кількість приватних заповідних територій зосереджена на півдні країни, де антропогенний тиск традиційно є вищим, а потреба в охороні природних комплексів — більш актуальною.

За згодою землевласника Служба парків та дикої природи Фінляндії може також здійснювати управління приватними природними заповідниками, забезпечуючи їхнє ефективне функціонування та збереження природних цінностей [4].

2.2.3. Заповідники дикої природи

Заповідники дикої природи у Фінляндії являють собою обширні, малозаселені території, що зберегли свій майже первісний природний стан. Головною метою їх створення є охорона характерних рис північної дикої природи, підтримання традиційного способу життя та культури саамського населення, а також забезпечення можливостей для різноманітного, але збалансованого використання природних ресурсів.

Ці території були засновані на найпівнічніших землях Лапландії відповідно до Закону про дику природу. Хоча формально вони не належать до класичних категорій природоохоронних територій, заповідники дикої природи є невід’ємною складовою фінської мережі Natura 2000.

Усі 12 таких заповідників були створені в 1991 році, і їхня сукупна площа становить 14 891 км². Управліннями цих територій займається Служба парків та дикої природи Фінляндії, яка відповідає як за їхнє збереження, так і за підтримання відповідних умов для традиційних форм діяльності місцевого населення.

Дика природа північної Лапландії характеризується величезними просторами та мінімальною людською присутністю. Досвідчені мандрівники

можуть подорожувати цими територіями протягом багатьох днів, не зустрічаючи інших людей, і насолоджуватися автентичними північними ландшафтами та тишею, яка збереглася лише у віддалених регіонах [5].

2.3. Кількість та розмір природоохоронних територій

Таблиця 2.1

«Показник заповідності природно-заповідних територій Фінляндії»

Категорія об'єкта	Кількість об'єктів	Розмір площі (кв.км)
Національні парки	41	10194
Суворі природні заповідники	19	1540
Болотні заповідники	162	4945
Лісові заповідники, багаті на трави	45	11
Заповідники пралісів	73	78
Заповідники тюленів	7	188
Інші державні природні заповідники	737	4046
Приватні природні заповідники	192	103
Охоронні території, створені Метсяхаллітусом	6	3
Загальні природні заповідники (загалом)	1282	21108
Території, зарезервовані для охорони в програмах охорони природи	1393	5177
Заповідні ліси	315	533
Інші охоронювані об'єкти	1694	3108
Території дикої природи	12	14893
Національні пішохідні зони	6	269
Інші зони відпочинку	7	914
Інші райони	37	94
Інші області разом	3464	24988
ВСІ ОБ'ЄКТИ	4746	46096

У таблиці наведено розмір та кількість статутних природних заповідників, територій дикої природи, національних туристичних зон, рекреаційних лісів та територій, зарезервованих для охорони за рішенням уряду. Усі території розташовані на землях та водах державної власності та управляються Службою парків та дикої природи Фінляндії.

Державні природні заповідники охоплюють 18 669 км² суші (88,5%) та 2 426 км² (11,5%) водних ресурсів.

Близько 15 відсотків території Фінляндії охороняється Законом про охорону природи або Законом про дику природу.

РОЗДІЛ 3

ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА ЗАПОВІДНОСТІ ТА РЕКРЕАЦІЇ ПЗФ ФІНЛЯНДІЇ ТА УКРАЇНИ

3.1. Загальний огляд системи ПЗФ Фінляндії та України

3.1.1. Система охорони природи у Фінляндії

У Фінляндії законодавчо регульовані природоохоронні території, що підпадають під різні категорії: національні парки, суворі природні резервати, заповідники, старовікові ліси тощо.

Загальна площа охоронюваних територій, якими управляє державне підприємство Metsähallitus, становить близько 46 096 км² (станом на кінець 2024 року) [6].

За даними Управління статистики Фінляндії, близько 15 % земле/водної площі країни має статус охоронюваних територій (з урахуванням міжнародних програм) (рис.3.1) [7]/

В окремих доповідях зазначається, що без врахування всіх програм (наприклад, Natura 2000), частка охоронюваних територій становить приблизно 12,5 %, а із врахуванням програм – до 15 % території країни [8].

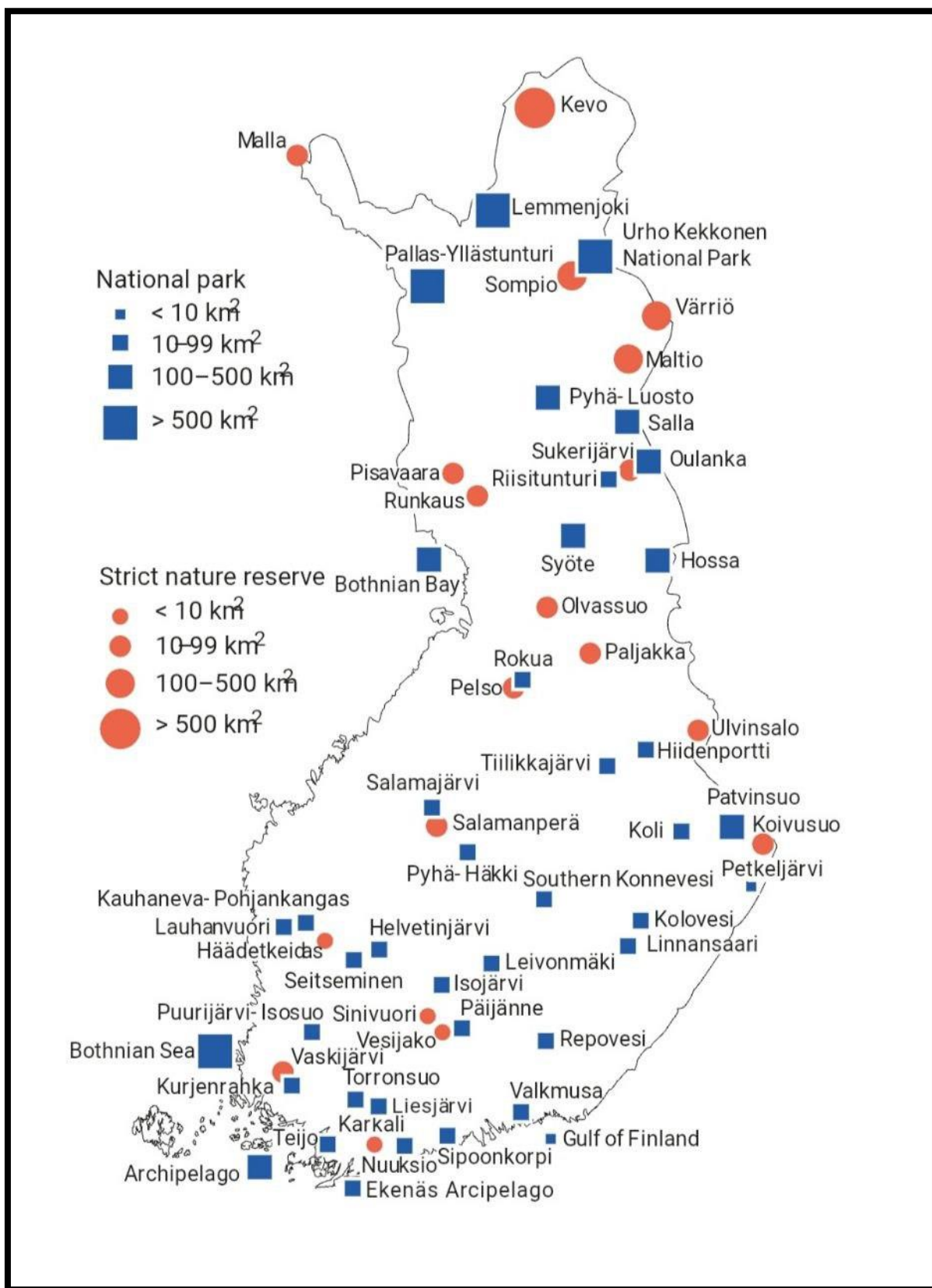

Рис. 3.1 - Національні парки та заповідники суворого режиму станом на 1 січня 2025 року[7]

3.1.2. Система ПЗФ України

За даними Державного кадастру ПЗФ, в Україні нараховується 8 889 територій і об'єктів ПЗФ. [9] Загальна площа цих територій — близько 4,173 мільйона гектарів, що становить 6,91 % від площі країни (за даними Міндовкілля) [9].

Нерівномірність просторового розподілу ПЗФ по Україні значна: відсоток захищених територій у різних областях коливається, наприклад, деякі області мають лише 1,5 % ПЗФ, тоді як інші — до 30 % [10].

Крім того, Європейські та міжнародні зобов'язання (наприклад, Біорізноманітна програма) передбачають збільшення частки захищених територій в Україні до 15 % до 2030 року, але темпи заповідання є повільними [11].

Таблиця 3.1

Узагальнена порівняльна характеристика

Критерії	Фінляндія	Україна
Частка ПЗФ	Висока(18%)	Помірна (6-7%)
Структура ПЗФ	Цілісна, добре інтегрована	Фрагментарна, нерівномірна
Рекреаційна інфраструктура	Розвинена, високий стандарт	Локально розвинена, але нерівномірна
Фінансування	Стабільне, багатоканальне	Обмежене
Управління рекреацією	Системне, з моніторингом	Частково впроваджене
Відвідуваність	Дуже висока	Середня
Участь громад	Широка	Формується

Згідно з таблицею, можна зробити наступні висновки:

1. За рівнем охорони природи (заповідності) Фінляндія значно випереджає Україну: її система ПЗФ має більшу частку території, більш структуровану інфраструктуру та більшу стабільність фінансування.

2. У Фінляндії рекреація тут поєднана з охороною — існують чіткі зони й правила, які дозволяють використовувати природу без значного її деградування.

3. В Україні попри наявну мережу охоронюваних територій (включно з різними категоріями ПЗФ) існують значні виклики: низька частка ПЗФ, нерівномірний розподіл, недостатнє фінансування, слабка інфраструктура.

4. Перспективи посилення заповідності та рекреаційного потенціалу в Україні полягають у стратегічному плануванні, залученні міжнародних ресурсів, освіті громад та інтеграції екологічних підходів у розвиток регіонів.

РОЗДІЛ 4

УПРАВЛІННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ

Управління заповідною територією охоплює весь комплекс заходів, які здійснюються адміністрацією або уповноваженим органом з метою забезпечення досягнення визначених цілей функціонування цієї території. Така діяльність може проводитися як безпосередньо в межах заповідника, так і за його межами, якщо це необхідно для підтримання його екологічної цінності та сталого використання.

До управлінських заходів, окрім власне екологічного менеджменту, належать роботи з будівництва та утримання туристичної інфраструктури, організація природоохоронної інтерпретації, підготовка інформаційних та освітніх матеріалів, а також забезпечення контролю та нагляду за використанням території. Важливою складовою управління є також проведення досліджень, результати яких стають основою для планування подальших природоохоронних дій.

4.1. Принципи управління заповідними територіями у Фінляндії

Служба парків та дикої природи Фінляндії здійснює управління природоохоронними територіями на основі визначених принципів, які регламентують категорії охоронюваних земель державної власності, формулюють цілі їх збереження та окреслюють загальні підходи до їхнього використання й утримання. Ці принципи є фундаментом для забезпечення належного функціонування заповідних територій та підтримання їх екологічної цінності.

Нормативна база управління охоронюваними територіями формується як на рівні національного законодавства, так і в межах внутрішніх регламентів організації «Парки та дика природа Фінляндії» (P&WF), яка виступає землевласником і безпосереднім адміністратором значної частини таких

територій. Значна кількість управлінських принципів також ґрунтується на напрацьованих національних та регіональних практиках, які були поступово сформовані та узгоджені за тривалий період.

Оновлена редакція керівних принципів управління природоохоронними територіями була опублікована у 2023 році. Хоча вона доступна лише фінською мовою, попередня версія, видана у 2016 році, перекладена англійською та залишається відкритою для користування.

Принципи управління у Фінляндії поширюються на такі категорії територій, за які відповідає Департамент парків та дикої природи:

- природні заповідники, створені відповідно до спеціальних законодавчих актів;
- заповідники дикої природи;
- території, визначені у національних програмах охорони природи та включені до мережі Natura 2000, які в подальшому мають отримати юридичний статус статутних природних заповідників через ухвалення спеціальних законів [12].

4.2. Оцінка ефективності управління природоохоронними територіями Фінляндії

У 2023 році організація MetsähallitusParks&WildlifeFinland (PWF) ініціювала проведення комплексної міжнародної оцінки ефективності управління охоронюваними територіями Фінляндії, яку здійснила незалежна група експертів. Оцінювання базувалося на структурі, розробленій Всесвітньою комісією з охоронюваних територій МСОП (WCPA). Основні напрямки аналізу включали операційний контекст і стан охоронюваних територій, планування управління, наявні ресурси та внески, процеси управління, а також досягнуті результати. Поточне управління мережею було оцінено та порівняно з результатами попередньої оцінки, проведеної у 2004 році.

Для проведення оцінки PWF підготувала значний обсяг тематичних матеріалів та надала відповіді на питання мережевого рівня, що стали основою для формування остаточного звіту. Крім того, на п'яти природоохоронних територіях було здійснено оцінку з використанням Інструменту відстеження ефективності управління (METT), а короткий виклад отриманих даних включено до звіту. Додатково оцінка передбачала польові візити до об'єктів, зустрічі з представниками Metsähallitus, зацікавленими організаціями та іншими зацікавленими сторонами.

Загалом управління природоохоронними територіями Фінляндії було оцінене як відповідне міжнародним стандартам. Незважаючи на загальне скорочення біорізноманіття, експерти дійшли висновку, що PWF успішно виконує свої завдання щодо збереження природних цінностей на охоронюваних територіях. Разом із тим оцінювачі надали низку рекомендацій для підвищення ефективності управління, які узагальнено за темами та детально викладено у звіті [13].

4.3. Оцінка рекреаційної ємності об'єктів ПЗФ

Площа усіх заповідних територій Фінляндії складає 46096 км² згідно таблиці 2.1.. Зробити загальний розрахунок рекреаційного потенціалу для всієї території природно-заповідного фонду можна за наступною формулою:

Цей показник (без врахування сезонності), відповідно до розраховують за формулою:

$$V = N * (S1 + 0,38 * S2 + 0,06 * S3)$$

де V – рекреаційна ємність території, осіб;

N – допустиме рекреаційне навантаження, осіб/га;

S1, S2, S3 – площі ландшафтів масового (S1), помірного (S2) та епізодичного (S3) відвідування, га.[14]

Для узагальненого розрахунку вся територія береться як ландшафт масового відвідування (S_1), тобто коефіцієнт = 1.

$$(S_2 = 0, S_3 = 0)$$

Допустиме рекреаційне навантаження:

$$N = 5 \text{ осіб/га}$$

Оскільки вся площа = S_1 :

$$V = 5 \cdot (4609600) = 23048000 \text{ осіб}$$

За прийнятих умов (вся територія доступна, режим масового відвідування, $N = 5$ осіб/га) природоохоронні території Фінляндії теоретично можуть забезпечити комфортне перебування приблизно 23 мільйонів рекреантів одночасно.

Найбільшим об'єктом природно-заповідного фонду Фінляндії є Лемменйоки національний парк. Площа національного парку складає 28500 га, створений 1956 року.

Для НПП розраховано рекреаційну ємність його території.

Рекреаційна ємність - це спроможність рекреаційної території забезпечити певну кількість рекреантів без змін для території комфортними умовами. Ці умови включають задоволення психофізіологічного комфорту, дають змогу для здійснення культурного та спортивного відпочинку.

Цей показник (без врахування сезонності), відповідно до розраховують за формулою:

$$V = N * (S_1 + 0,38 * S_2 + 0,06 * S_3)$$

де V – рекреаційна ємність території, осіб;

N – допустиме рекреаційне навантаження, осіб/га;

S_1, S_2, S_3 – площі ландшафтів масового (S_1), помірного (S_2) та епізодичного (S_3) відвідування, га.[14]

У формулі при розрахунку рекреаційної ємності для диференціації режиму використання території використовують коефіцієнти: при масовій відвідуваності ландшафту – 1; при помірній відвідуваності – 0,38; при епізодичній відвідуваності – 0,06 .

Поняття «рекреаційне навантаження», «рекреаційна місткість» спільно взаємодіють з поняттям "рекреаційної ємності", які разом виступають показниками нормативів для кількості відпочиваючих на територіях природно-заповідного фонду. Але показник рекреаційної місткості, вважають більш точним, бо враховується час перебування відпочиваючих на території в годинах.

Для розрахунку рекреаційної ємності території Лемменйоцького національного парку використано наступні нормативи максимально допустимого навантаження:

- для всієї території парку – 7100 осіб на 5 га;
- для зони регульованої рекреації – 2100 осіб на 1 га;
- для зони стаціонарної рекреації – 1400 осіб на 1 га.[15]

4.4. Рекомендації по вдосконаленню заповідного фонду

1. Розширення площі заповідних територій

Поточна ситуація: близько 10–12% суходолу охоплено охоронними територіями.

Рекомендація: розширити мережу заповідників, щоб відповідати цілям ЄС щодо охорони природи (наприклад, 30% охоплення до 2030 року).

Пріоритетні регіони: лісові території Південної та Центральної Фінляндії, де природні екосистеми зазнали інтенсивної вирубки.

2. Покращення екологічної зв'язності

Проблема: ізоляція заповідних ділянок заважає міграції видів.

Рішення: створення екологічних коридорів між заповідниками — зелена інфраструктура (лісові смуги, водно-болотні перешийки тощо).

Приклад: інтеграція дрібних лісів і охоронних ландшафтів між національними парками.

3. Підвищення ефективності моніторингу

Впровадити: новітні цифрові технології — дрони, дистанційне зондування, супутниковий контроль.

Залучити: громадськість до спостережень (citizen science), наприклад, платформи на кшталт iNaturalist.

Ціль: постійне оновлення даних про стан біорізноманіття.

4. Відновлення деградованих екосистем

Фокус: торфовища, вирубані ліси, осушені болота.

Методи: повторне заболочення, висадка місцевих видів дерев, контроль над інвазивними рослинами.

Вигода: не лише збереження природи, а й зменшення викидів CO₂.

5. Інтеграція місцевих громад

Мета: забезпечити підтримку охоронних заходів з боку населення.

Способи: включення місцевих мешканців у програми збереження; створення робочих місць у сфері екотуризму;

підтримка традиційних форм землекористування, які не шкодять екосистемам (наприклад, пасторальне скотарство).

6. Освіта та екологічна просвіта

Пропозиція: активніше використовувати національні парки як майданчики для навчання.

Організація: екологічні табори, освітні маршрути, шкільні екскурсії.

Ціль: виховання екологічної відповідальності з дитинства.

7. Міжнародна співпраця

Фокус: участь Фінляндії у глобальних ініціативах, таких як:

Цілі ООН зі сталого розвитку; Транскордонні резервати (наприклад, співпраця з Швецією та Норвегією).

ВИСНОВКИ

1.Опрацьовано літературу та виявлено, що формування ПЗФ Фінляндії має дуже давню історію та традиції, адже країна перебувала в складі різних держав за період свого існування

2. Визначено кількісні зміни за весь період існування ПЗФ Фінляндії. Визначено що кількість і площа збільшились і мають позитивну динаміку для збільшення.

3. Розраховано рекреаційний потенціал для природно-заповідного фонду Фінляндії, який складає приблизно 23 млн осіб. Розраховану рекреаційну ємність для Лемменйоцького національного парку, для всієї території парку – 7100 осіб на 5 га; для зони регульованої рекреації – 2100 осіб на 1 га; для зони стаціонарної рекреації – 1400 осіб на 1 га.

4. Були розроблені рекомендації по вдосконаленні заповідного фонду на основі отриманих даних, а саме: розширення площі заповідних територій, покращення екологічної зв'язності, підвищення ефективності моніторингу, відновлення деградованих екосистем, інтеграція місцевих громад, освіта та екологічна просвіта, міжнародна співпраця.

5. За рівнем охорони природи (заповідності) Фінляндія (18 %) значно випереджає Україну(6-7%): її система ПЗФ має більшу частку території, більш структуровану інфраструктуру та більшу стабільність фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The Evolution of Protected Areas in Finland. Лісове господарство Фінляндії URL:<https://www.metsa.fi/en/lands-and-waters/protected-areas/protected-area-history/>(дата звернення 11.11.2025)
2. Natura 2000 Sites in Finland Are Part of an EU Network. Лісове господарство Фінляндії URL:<https://www.metsa.fi/en/lands-and-waters/protected-areas/natura-2000-sites/>(дата звернення 12.11.2025)
3. National Parks Are Finland's Natural Treasures. Лісове господарство Фінляндії URL:<https://www.metsa.fi/en/lands-and-waters/protected-areas/national-parks/>(дата звернення 12.11.2025)
4. Nature Reserves in Finland. Лісове господарство Фінляндії URL:<https://www.metsa.fi/en/lands-and-waters/protected-areas/nature-reserves/>(дата звернення 13.11.2025)
5. Wilderness Reserves in Northern Lapland. Лісове господарство Фінляндії URL:<https://www.metsa.fi/en/lands-and-waters/protected-areas/wilderness-reserves/>(дата звернення 13.11.2025)
6. Management and Use of Protected Areas. Лісове господарство Фінляндії URL:<https://www.metsa.fi/en/lands-and-waters/protected-areas/management-and-use-of-protected-areas/>(дата звернення 14.11.2025)
7. Environment and nature. Статистичні дані Фінляндії URL:https://stat.fi/tup/suoluk/suoluk_alue_en.html?utm_source(дата звернення 15.11.2025)
8. Anna-Liisa Ahokumpu, Ari-Pekka Auvinen, Marja Pylvänäinen & Marina von Weissenberg. Fifth national report to the convention on biological diversity Finland. Finland 2020 page 11, URL: <https://www.cbd.int/doc/world/fi/fi-nr-05-en.pdf>(дата звернення 15.11.2025)
9. Київщина екологічна: як область стала лідером України зі створення об'єктів природно-заповідного фонду URL: <https://kyivvlada.com.ua/>

[texts/kiivshhina-ekologichna-yak-oblast-stala-liderom-ukraini-zi-stvorenniya-obektiv-prirodno-zapovidnogo-fondu-1/](https://www.kiivshhina-ekologichna-yak-oblast-stala-liderom-ukraini-zi-stvorenniya-obektiv-prirodno-zapovidnogo-fondu-1/)

(дата звернення 16.11.2025)

10. Ihor Ivanenko. Action Plan for Implementing the Programme of Work on Protected Areas of the Convention on Biological Diversity. Ukraine 2012 page 4. URL: https://www.cbd.int/doc/world/ua/ua-nbsap-powpa-en.pdf?utm_source (дата звернення 16.11.2025)

11. Війна та довкілля: природно-заповідний фонд України під загрозою URL: https://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=4841&utm_source (дата звернення 17.11.2025)

12. Принципи управління заповідними територіями Фінляндії URL: <https://julkaisut.metsa.fi/en/publication/principles-of-protected-area-management-in-finland/> (дата звернення 17.11.2025)

13. Management Effectiveness Evaluation of Finland's Protected Areas. / Лісове господарство Фінляндії URL: <https://www.metsa.fi/en/protection-and-management/network-of-protected-areas/management-effectiveness-evaluation-of-finlands-protected-areas/> (дата звернення 18.11.2025)

14. Методичні вказівки до виконання практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Рекреаційна географія» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Конструктивна географія, управління водними та мінеральними ресурсами» спеціальності 106 «Географія» денної та заочної форм навчання / Коротун С. І., Яковишина М. С. Рівне: НУВГП, 2021. 17 с. URL: <https://ep3.nuwm.edu.ua/22481/1/05-08-118%D0%9C.pdf> (дата звернення 18.11.2025)

15. Кононова К. А.; Максименко Н. В. Оцінка рекреаційної ємності національного парку Лемменйоки (Фінляндія). *Охорона довкілля: зб. наук. статей XXI Всеукраїнських наукових Таліївських читань*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025, С. 111-114.